

Eugeni d'Ors als primers dietaris de Joan Estelrich (1918-1920)

Manuel Jorba

Després de la publicació dels dietaris de Joan Estelrich conservats a la Biblioteca de Catalunya (Fons Joan Estelrich, FJE, «Dietaris»), se n'hi incorporen quatre que havien estat al domicili d'un dels descendents, a Londres.

Els dos més reculats en el temps comprenen les dates de l'1 de gener al 5 de maig i del 12 de novembre del mateix any fins, amb intermitències, al 21 de maig de 1920.¹ Són dos quaderns semblants al ja publicat de 1918, que cobreix les dates intermèdies, del 6 de maig a l'11 de novembre.² Tots tres coincideixen en el temps amb els mítics dietaris de Josep Pla i de

J. V. Foix; i hi coincideixen també, si no en els resultats, en la intenció: donar testimoni del procés de formació i de l'accés a l'acció o accions professionals tot fent reflexió i confessió del propi caràcter, dels punts forts i dels febles que hi veu i donant testimoni interpretatiu del món en què es trobava immers. Havien de ser, raonablement, pedrera per a obres de futur, si més no per a unes memòries, com ja he exposat en una altra ocasió,³ més que no, a diferència d'*El quadern gris* o del *Diari de 1918*, punt de trobada de textos diversos posteriors incardinats en l'entramat del dietari primigeni. Alhora «dietari intern» i «dietari extern», i sense títol especial, a diferència dels de Pla i Foix, el dietari de Joan Estelrich presenta, com ha estat dit del de Josep Pla, «veritablement l'aparença d'un diari íntim [...]». El narrador pateix al llarg del llibre una veritable transformació individual, moral, intel·lectual i sentimental».⁴

El 18 juny de 1919 l'autor indicava que escrivia a part el dietari corresponent al viatge que féu a Portugal acompanyant Eugeni d'Ors («Viatge a Portugal. Notes de viatge a part»). Bé que aquest dietari no s'ha conservat o no s'ha localitzat, els dos nous quaderns permeten de fixar amb més precisió la relació d'Estelrich amb Eugeni d'Ors i amb l'entorn orsià.

Manuel Jorba va estudiar als Estudis Universitaris Catalans i a la Universitat de Barcelona, on es llicencià en Filologia Hispànica (1968). Es doctorà en Filologia Catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona (1981). Ha estat professor de Filologia Catalana de la UAB i director de la Biblioteca de Catalunya. S'ha dedicat, principalment, a l'estudi del romanticisme literari a Catalunya, de la formació i evolució de la Renaixença, i d'algunes de les personalitats més destacades d'ambdós moviments. Sobre Joan Estelrich, ha publicat «Un arxiu per a unes memòries: el fons Joan Estelrich de la Biblioteca de Catalunya» i ha estat el curador de l'edició dels seus *Dietaris* (Quaderns Crema, 2012). És membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica (2003).

A les acaballes de la guerra mundial, Estelrich evocava la seva situació personal al temps dels inicis del conflicte, just al moment que trencava amb el passat immediat compromès amb els medis més conservadors de la Menorca en què, a Maó, havia fet el batxillerat, havia llegit compulsivament a l'Ateneu i a la biblioteca pública, una «biblioteca mancada de llibres moderns» (25 abril 1918), però plena d'autors necessaris de llegir, i havia esmolat les eines periodístiques i polítiques amb campanyes politicoreligioses abrandades:

Quan començà la guerra jo era catòlic i carlí i per tal germanòfil; en la crisi del meu esperit vaig prendre el partit de Romain Rolland; després de la crisi, vaig ésser antigermanòfil convençut; ara no sóc germanòfob però continua ma antigermanofília i retorno a la posició segona: la d'en Romain Rolland, la de Farinelli, la de la gent serena que ha emmudit o ha protestat, la de Shaw, Chesterton, Croce, Gentile, Jack London i Ors –perquè també cal incloure'l, l'Ors (26 març 1918).

Eugeni d'Ors, en efecte, era el creador del Comitè d'Amics de la Unitat Moral d'Europa i el redactor del Manifest datat el 27 de novembre de 1914, que incorporava com a punt de partida la idea fonamental que «la terrible guerra que avui esqueixa el cos de la nostra Europa constitueix, per definició, una Guerra Civil» i que era signat per Eugeni d'Ors i per vint-i-dos professors, escriptors, publicistes i altres professionals més (BdC, ms. 4722).⁵

Estelrich s'havia adherit a la iniciativa des de la premsa mallorquina i en carta personal adreçada al «noble mestre», data da a Palma el 30 de juny de 1915:

Fa cosa d'un mes i mig que vaig tenir l'honor de veure copiat dins la seva crònica dels «Amics de la Unitat Moral d'Europa» un paràgraf d'un article dels que sovint public dalt el *Sóller*.

Totes les ocasions he aprofitades per a expressar la meua adhesió a eixa «Lliga d'Amics», i així ho he fet constar diferents voltes dalt *La Vanguardia Balear* de Ciutat, *La Tradición* de Felanitx i darrerament a *La Veu d'Inca*.

M'interessa molt, doncs, tota quanta cosa face referència a l'esmentada «Lliga» [...] (BdC, ms. 4720).

Eugeni d'Ors s'havia fet ressò, a la glosa «Crònica dels Amics d'Europa» del 17 de maig de 1915, de l'article «L'Unitat moral d'Europa» publicat a la revista *Sóller* el primer de maig de 1915, del qual extreia dos breus paràgrafs,⁶ que desembocaven en un altre en què, tot mostrant-se comprensiu amb l'enverinat xovinisme dels catalans de França, feia explícit el desacord amb «aqueixos *intel·lectuals* catalans, castellans i portuguesos que han fundat a Barcelona una publicació setmanal amb el títol sagrat d'*Iberia*, on no es predica, bo ni bé, més que l'odi vers un germà nostre [...]». Uns anys després, el 1919, en un escrit de presentació d'Eugeni d'Ors escrit per a algun diari de Lisboa («Un hoste il·lustre»; BdC, FJE, «Textos publicats o inèdits») destacaria que l'europisme d'Eugeni d'Ors «trobà una forma cordial en el seu manifest als "Amics de la Unitat moral d'Europa"».

Quan Joan Estelrich, doncs, que al desembre de 1914 havia tornat a residir a Mallorca, s'estableix encara no definitivament a Barcelona, al setembre de 1917, havia estat ja en contacte amb Eugeni

d'Ors, perquè li era un punt de referència intel·lectual i moral. El dia 2 de gener de 1918 apunta que està llegint el segon tom del *Glosari* i el dia 9 que «les gloses d'enguany de Xènius són excel·lentíssimes; pareixen medallons de personatges; l'Ors té una força enorme de sintetització i una gràcia notabilíssima en presentar els aspectes més inconeguts de les coses». Són referències de lectura que no impliquen encara una relació personal directa, però que ja devia ser efectiva, puix que tres setmanes després anota que «Xènius ha trobat bé la llista dels dotze autors dels quals publicarem obres o fragments en els quaderns de la col·lecció “Minerva”» (23 gener 1918). En aquesta col·lecció es devia produir la primera col·laboració amb Ors: signava la nota biogràfica de Rabelais al primer volum de la sèrie de «literatures modernes» i es feia càrrec de la selecció i versió de *News from Nowhere* de William Morris, que Ors li havia fet conèixer i que fou molt mal rebuda als medis eclesiàstics⁷ i pels «diaris reaccionaris», fins al punt que fou dit a Estelrich que «Puig i Cadafalch ha renyat N'Ors per haver deixat passar les “immoralitats” i “heterodòxies” de la meua traducció» (4 juliol 1918). En tot cas, les obres que havien de continuar la sèrie, segons la relació que se n'anunciava —diàlegs morals i poesies de Leopardi, *Maria Magdalena* de Hebbel, pàgines selectes de Ruskin—, mai no foren publicades; foren substituïdes per obres de Goethe i Joubert, «per a contrarestar l'efecte de Rabelais i Morris», que haurien d'anar seguides per «trossos modernitzats de Bernat Metge, Ausias March, Muntaner, Llull, etc.» (5 juliol 1918).

Estelrich treballava a l'editorial de Gustau Gili i havia hagut d'abandonar la seva

relació professional amb la incipient Cambra del Llibre, per exigències de l'editor («hi veig per part seva gran egoisme. Ha vist que jo servia i vol aprofitar-se de sa troballa»; 6 febrer 1918), que li promet conservar el seu lloc de treball, amb millor remuneració, una vegada acabi el servei militar, durant el qual, d'altra banda, li avançarà diners per pagar la quota que li permeté escurçar-lo, de manera que, havent-s'hi incorporat al mes de març, a Palma, a la primeria de juliol tornava a treballar a l'editorial, on ha de «perdre molt de temps en lectures inútils» i gestions i encàrrecs concrets diversos. El 1919 li fou revelat que Josep Carner havia tingut la iniciativa, secundada per Francesc Cambó, de fer-lo venir a Barcelona, però que Gili, que havia impulsat la creació de la Cambra del Llibre, «tingué manyes» per portar-lo al seu costat.

En un moment determinat, Gili li va aconsellar que «no treballés gens intel·lectualment i que no volgués fer-[se] cap sobresou amb feina altra que la del seu despatx» (3 agost 1918). Això, la manca d'alternatives i la necessitat de tenir uns ingressos assegurats, li féu impossible modificar l'horari de treball a l'editorial i acceptar la proposta d'Eugeni d'Ors de dedicar dues hores diàries a la secretaria de l'IEC per fer-se càrrec «de la regularització de les publicacions de l'Institut i les dues col·leccions “Minerva”» a partir del mes d'octubre (29 juliol 1918):

Ahir, conversa amb E. d'Ors. Li sap molt de greu que no pugui encarregar-me del lloc que m'oferia a l'Institut. Estudiarem —quan acabaran, aqueixos estudis, déus!— quina col·laboració, en definitiva, ha d'ésser la meua en les tasques culturals (14 novembre 1918).

Tanmateix, Eugeni d'Ors li feia encàrrec «interinament de la col·lecció "Minerva" i els *Quaderns*» (18 novembre 1918). De fet, no pogué deixar l'editorial de Gustau Gili fins que, cap a la fi de 1919, no es féu efectiva la incorporació, negociada al llarg de l'any, a les empreses i plataformes culturals i politicoculturals, presents i futures, de Francesc Cambó, i una major presència en els mitjans de comunicació de la Lliga, especialment a *La Veu de Catalunya*. Aleshores, després del viatge a Portugal, ja s'havia fet impossible la col·laboració amb Eugeni d'Ors, com ara la de donar unes lliçons previstes mesos abans per al curs 1919-1920 sobre «Kierkegaard o algun altre pensador del Nord» (3 febrer 1919).

Estelrich havia fet el pas dels estudis mitjans a activitats de responsabilitat relacionades amb el món de la cultura i el publicisme, a Mallorca i a Barcelona, i en aquell àmbit, a més de procurar diversificar, amb la finalitat última de poder abandonar la feina de l'editorial, la seva activitat, es proposava abordar els estudis superiors que no havia pogut seguir, el 1914, perquè li faltà el suport menorquí per seguir estudis a Madrid:

El canvi esdevingut en mi començà a la tardor de 1914, quan vaig haver d'abandonar l'esperança de seguir mos estudis a Madrid i em posí a reflexionar (en companyia de La Bruyère) sobre les coses i els homes. Comencí també un dietari de pensaments i abandoní els projectes que tenia de profunditzar amb ajuda dels novells criteris (Maurras, Minguíjon) en l'essència dels tradicionalisme i treballar en el socialisme catòlic (llibre del P. Vicent) (25 abril 1918).

En les seves preocupacions de futur hi havia sempre subjacent la manca de possibilitat de completar la formació més enllà de l'autodidactisme, al qual farà sovint referència. Eugeni d'Ors li recomanava seguir «de pressa la carrera universitària de filosofia» (31 gener 1919), però li fou més factible inscriure's als cursos normals de l'Escola preparatòria del professorat per a Escoles locals d'Indústries i Comerç, a les especialitats de Filosofia i d'Història literària (12 i 20-3-1919), i assistí uns mesos a les classes d'Eugeni d'Ors, Pompeu Fabra, Ferran Valls i Taberner i Eladi Homs.

Poc abans d'iniciar aquests estudis s'incorporava a les «conferències» d'Eugeni d'Ors, «com si fes l'entrada al cenobi de l'Ors amb sos deixebles Capdevila i Crexells» (22 novembre 1918), als «diàlegs Ors» (27 novembre 1918) i al Seminari de Filosofia, dedicat, fins al 5 d'abril, a *Cournot i l'encadenament de les idees fonamentals* (BdC, ms. 2547), amb plena identificació amb la qualitat del mestre:

Avui he assistit a la primera lliçó de les donades per Ors en el present curs de filosofia, professat amb alguns amics escollits. La reunió tenia un aspecte religiós; l'Ors (lliçó preliminar d'un curs sobre Cournot) estava admirable. Verament, al seu costat nosaltres no valem res; dóna ganes de deixar d'escriure i posar-se únicament a estudiar..., però la nostra vanitat, com es nodriria? Aquest és per a mi un dia ben assenyalat. Diu a en Crexells: no sé si agrair les vostres lloances; vosaltres aplaudiu la meua capacitat de suportar molt de pes i jo voldria tenir la de deixar-me de moltes coses pesantes (7 desembre 1918).

Aquesta referència a les «ganes» de prioritzar l'estudi continuarà present, tot contraposant la necessitat professional, la voluntat o manca de voluntat i la disponibilitat de temps, per a un futur encara poc definit. Molts anys després d'aquests primers dietaris, i malgrat els estudis formalitzats a la universitat de Granada, encara insistirà, al «Prefaci» a *Invitació al viatge* (segons el títol d'un projecte poc desenvolupat inclòs en una de les llibretes de notes diverses conservades), en el pes de la formació autodidàctica i els condicionaments que li ha portat:

Les circumstàncies m'han fet autodidacte. He cercat un mestre a qui seguir, i el mestre essent-me infidel he hagut d'abandonar-lo amb decepció no exempta d'ira. No he sofert les influències universitàries, precisament per haver freqüentat universitats diverses. No havent pertangut a cap escola, ni havent-me sotmès a cap mètode professoral, no he estat totalment víctima de les doctrines de moda. Sense mestre que em donés la saviesa i la ciència en fórmules ja adquirides fetes, no he hagut de plànyer esforç ni paciència. Quants camins he seguit que es perdien al lluny! Quantes voltes he penetrat en selves inextricables! [...]

Aquest apunt s'iniciava amb una diàfana referència a l'Eugeni d'Ors que, el 1918, a més de Josep Carner i Jaume Bofill i Mates, era considerat un dels «tres millors productes de la generació passada; diversos, antagònics i persistents; equidistants com els tres vèrtexs d'un triangle equilàter» (20 abril 1918), i que Joan Estelrich hauria volgut tenir com a mestre directe més constant.

Amb mots posats en boca d'un interlocutor fictici, explicaria molt posteriorment que als anys de joventut «buscaba un maestro a quien venerar [...]; encontré en mi camino un personaje equívoco. Fui presa de su hechizo; admiré su singularidad, la novedad de su gesto y de sus palabras. Hubiera hecho de mí lo que él hubiera querido, si no hubiera yo advertido su falaz engaño».⁸

I a l'article necrològic que dedicà a Ors parlava de «discrepancias fundamentales por lo que respecta a la actitud espiritual» que l'havien conduït «a veces con pena o con ira» a oposar-s'hi, tot proclamant el valor de la gran aportació a «la cultura española de estos últimos cincuenta años [...] Y esa proclamación es emocionada, sincera y desde luego independiente».⁹ Val a recordar que el 1946 Estelrich havia fet l'oferiment del dinar d'homenatge dedicat a Eugeni d'Ors, prèviament a les conferències fetes a l'Ateneu Barcelonès, a l'Hotel Majestic i al domicili del doctor Ramon Sarró, «oblidat ja dels temps heroics en què havia organitzat i capitanejat el soviè de la joventut catalana, ferida per l'histrionisme orsiànic. Llavors en Joan Estelrich tenia a son costat en Joan Crexells, en Josep M. Capdevila, en Rafael Campalans. Avui té l'Ignasi Agustí».¹⁰

No feia explícites les discrepàncies que havien estat causa concreta de ruptura a l'article que li dedicà en retornar, per separat, del viatge que havien emprès plegats a Portugal.¹¹ De Portugal estant, envià a *La Veu de Catalunya* cròniques del viatge i de les conferències d'Eugeni d'Ors, però no es publicaren totes les que escriví, a Portugal o ja de tornada:

Segons diu Pellicena, l'Ors troba sobtada la ressenya que he fet de sa conferència. No serà publicada per prec seu; res que faci referència a la seva persona en l'estada a Portugal. He retirat els altres articles i desisteixo d'escriure'n més (15 juliol 1919).

Al dietari apuntava que no parlava amb els amics sinó «de la ruptura amb l'Ors i els motius que en mi l'han produïda», i que informà Josep Puig i Cadafalch sobre l'«afet Ors» (7 juliol 1919). I uns dies després, amb la ressaca de Portugal, conclouïa que no havia estat per a Ors, com potser esperava,

un deixeble devot i serviciant i incondicional; potser fins i tot he jo exagerat el meu sentiment d'independència absoluta cometent alguna incorrecció. No podria escriure-li perquè em molesta pensar-hi. I ara ell creu, perquè segurament ho creu, que, jo, per comptes d'un gentleman era un potiner, que l'he estafat, com em deia en Millàs que ell li ha dit. També li ha dit que per res del món consentiria que jo anés com a professor a Lisboa. El problema és greu i pot generalitzar-se a molta gent de Catalunya. El més gran interès meu és la intervenció en tot el moviment cultural del nacionalisme català, que és avui feu de l'Ors. I em trob que aquesta intel·ligència me'n priva. No puc, no vull decantar-me de la meua més profunda vocació [...] (18 juliol 1919).

Tanmateix, ja al llarg dels mesos anteriors es referia tant a greuges imputables al caràcter i a la mena de tracte personal i col·lectiu que dispensava als que li eren pròxims, com a reserves o desacords de fons doctrinal i de mètode de treball.

Als primers mesos de 1919 comencen a abundar les reticències, reserves i desacords. Així, a mitjan febrer, Estelrich escrivia que Ors «no amaga el seu descontent envers mi. Quan un home de talent es posa així sembla un ase» i que «és una *cocotte* filosòfica; o també una lloca ufanosa que cova: li surten pollets esquifits o rebels; hi ha molts ous nials». Però hi continua havent admiració per la docència orsiana («L'Ors en la lliçó d'avui sobre Cournot ha estat superb, admirable!»; 1 març 1919), bé que també es pot constatar un progressiu i fluctuant distanciament «doctrinal», personal i col·lectiu: una *exacerbatio orsii* entre els literats (2 març 1919).

Li retreia, per exemple, «manca de vibració cordial» (19 agost 1918), que portaria Ors a comminar-lo, a ell i Enric Jardí, Rafael Campalans i Joan Crexells, a deixar de publicar a *La Revista*, perquè López-Picó s'havia decantat per les raons esgrimides per Ramon Rucabado en una polèmica sostinguda amb Dolors Hostalrich, amb motiu del discurs presidencial dels Jocs Florals d'Olot, sobre les «Tres etapes de la feminitat en la història de la cultura»,¹² d'aquesta bibliotecària, antiga deixeble d'Eugeni d'Ors:

[...] L'Ors ha arribat a posar-se violent i feia llàstima [...]. Jo hauria de protestar contra això, com a col·laborador de *La Revista*, inclòs, contra la meua voluntat, en la «unanimitat» que vol representar la nota. En resum, sense judicar qui té raó dels dos contrincants, perquè no és aquest el problema, ni jo l'he de resoldre, crec que la intervenció de *La Revista* és almenys inadequada i desatenta. Això no vol dir que jo, per solidaritat moral, per interès –diria– de tribu amb l'agrupació que gira entorn de l'Ors,

m'hagi de barallar amb violència amb els amics de *La Revista* [...]. En Crexells tem que l'Ors prengui represàlies. Cal estar preparats. Però jo estic totalment satisfet de la posició adoptada [...] (8 febrer 1919).

Li retreia també «vanitat», que devia ser el motiu pel qual d'entrada dubtà d'acceptar la invitació d'anar a Portugal amb ell, perquè «el personatge Ors –únic inconvenient– no és l'home per a fer un viatge del qual ell és protagonista» (14 juny 1919). La «vanitat» explicaria la sensació, formulada anys després, que molts escriptors,

àdhuc els més alts, com un Unamuno, un Ortega, un Ors, no ho són per natura; són escriptors com a mitjà de lluir-se, assolir una posició, influir. No escriuen per necessitat infrangible de comunicar el que pensen o senten realment; sinó per afirmar, revelar, llançar la pròpia personalitat. [...] Són casos, aquests, de personalitat simulada [...] (8 febrer 1940).¹³

Més enllà de la «vanitat», hi hauria «la tirania i l'estupidesa de l'Ors com a director de la cultura ortodoxa catalana» (2 maig 1919), que el feia ser encara el «personatge influent i dispensador de beneficis» de temps abans (13 agost 1918).¹⁴ I per això expressava faceciosament el desig que «l'Ors fos un geni –i així no tindria tanta vanitat i no es barallaria amb ningú– i que fos també milionari (i així no seria director d'instrucció pública i no ens el trobaríem a cada cantonada)» (23 juliol 1919).

Més personalment, es lamenta d'una hostilitat «bàrbara, injustificable, instintiva» que feia impossible la convivència i una fluida relació personal:

Amb l'Ors i en Morais ens hem passat per tot Barcelona. (Quina angúnia, però, la companyia de l'Ors a voltes) (24 març 1919).

Per en Crexells i en Morais i les coses que em conten sembla impossible tota possibilitat d'intel·ligència cordial amb l'Ors. Per moments he tingut la intenció de deixar la col·lecció «Minerva», no col·laborar als *Quaderns*, no acudir al Seminari de Filosofia i borrar-me de la matrícula dels Estudis Normals; és a dir, trencar tota relació amb l'Ors (4 abril 1919).

Deixaré tot el que té referència amb ell. Els estudis Normal, el Seminari de Filosofia, la col·laboració als *Quaderns* i si cal la col·lecció «Minerva» també. No sé mantindre'm en situació equívoca. Amb gent així he de rompre. Ara, únicament, exclusivament, a la universitat [...]. Necessitat sent de desemparar-me de totes les fòbies actuals en una sèrie de pamflets; un d'ells hauria de tractar amplament el cas Ors (crítica de la seva filosofia) (19 abril 1919).

Un mes just després Estelrich anota, amb reserves, que ha fet «les paus amb l'Ors»:

M'ha donades tota casta d'explicacions; m'ha reiterat que cap antipatia sentia contra mi, i fins m'ha dit que si volia proves que en demanés... La seva humilitat ha estat grandíssima. Jo mateix n'estic meravellat. I és potser que ja li esdevé insuportable la seva solitud i que ha començat a sentir terror de fer-se tan pocs amics. Però jo no n'he romàs gaire satisfet. Ara sospito que l'antipatia existent no és d'ell contra mi sinó de mi contra ell (19 maig 1919).

Unes setmanes abans, Ors havia exposat a Joan Crexells les qualitats i les mancances d'Estelrich: d'una banda, la capacitat de treball, «una visió enormement clara de la realitat», les condicions per ser «un gran polític»; de l'altra, manca d'originalitat en els treballs de crítica i, en l'estudi sobre Kierkegaard, «treballat certament, ganes de plaure als lectors, sense capficar-me en pregoneses». Les observacions trameses per Crexells, eren vistes per Estelrich com un «crit d'alerta sobre la necessitat [...] de prendre una posició en la vida» (11 abril 1919).

En un apunt de primers de 1920 insistia en la vanitat del personatge i en els greuges personals:

L'Ors ha caigut, tan llarg i tan alt com era, i és una lliçó per a tots nosaltres del fracàs de la forçada propaganda personal i la vanitat sense simpaties; és també una confirmació i un acte grandiosos de justícia a les meves queixes particulars, quasi íntimes, per l'actuació de l'Ors com a funcionari, home públic i company de lletres. El seu cas quasibé pertany a la ciència; forneix un bell exemple de psicologia patològica de l'intel·lectual de talent sense genialitat (15 gener 1920).

Uns mesos abans, ja havia lamentat, en una anotació inacabada (hi deixa quatre ratlles en blanc), que Ors s'havia aprofitat indegudament de la seva feina:

«Abella mallorquina», irònicament dieu. Seré abella mallorquina. Pels uns serà la mel, per uns altres el fibló. Si vós, que tant us aprofitàreu de la meua mel, fins a deixar-me'n el rusc (17 agost 1919).

En una nota escrita en un full solt, sense data, posterior en tot cas al 2 d'abril de 1919 (data en què fou rellevat per Eugeni d'Ors de l'encàrrec interí de portar els *Quaderns d'Estudi*), Joan Estelrich exposava «el motiu del seu decantament», identificable amb el greuge personal, més que no en el doctrinal:

1er. La sensació de veure'm objecte d'una antipatia.

Per què pot ésser produïda:

Per l'assumpte *Revista* (jo era l'ofès!) com s'és manifestada.

Per la mala cara que se'n seguí.

Per la pressa en substituir-me.

Pel Seminari.

Cerciorant-me: familiars em digueren que sí.

He cregut impossible tota col·laboració.

M'he dolgut d'injustícia i d'incomprensió.

El punt de partida de la discrepància en el camp de les idees podria ser que, a parer de Joan Estelrich, el classicisme de l'Ors seria el resultat de la substitució romàntica de «la passió elevada i mascle per una sensibilitat esquifida i femenívola» (30 abril 1919). Estelrich destacaria, anys a venir, que Eugeni d'Ors havia estat el primer a introduir a la premsa, a Espanya, el comentari filosòfic «en calidad de crónica diaria»,¹⁵ vista negativament alguna vegada, i a propòsit dels «Glosaris clandestins de l'Ors a *El Sob*», com «un comentari poètic a la realitat, que no modifica en res aquesta realitat en el sentit de crítica, endoctrinament, etc.» (21 abril 1919). No ha de fer estrany, doncs, que Estelrich també retragués a Eugeni d'Ors una mena d'idealisme que

té el defecte d'operar-se en signes, no damunt realitats, i així pren un desplegament i una revolada, com més enlairada i intensa, més lluny de la veritat del món. I això no és gens adequat al geni pràctic català (8 juliol 1918).¹⁶

Devia ser perquè se'ls suposava, el Romanticisme i l'idealisme, allunyats de la realitat i del «geni pràctic català», que, enfront de la filosofia de Francesc Pujols, que acabava de publicar *Concepte general de la filosofia catalana* (el llegí de seguida d'aparèixer i en rellegí els capítols dedicats a Eugeni d'Ors; 14 febrer 1919), Ors, «en sa filosofia (prescindint de moltíssims altres aspectes fecundíssims), serà infructuós a Catalunya; En Pujols, ben altrament, està orientat dins la tradició catalana i podrà receir» (3 novembre 1918).¹⁷

Al mateix apunt advertia que «la filosofia de l'Ors, com el protestantisme, porta en si el germe de la disgregació», i que per això «mai no aconseguirà formar deixebles [...]».¹⁸ Com advertiria que, per apriorisme, Ors és d'«aquells pensadors que conceben intuïtivament, vull dir, imaginativament, estèticament, una teoria i *després*, entre els innumerables exemples històrics, li van cercant justificacions» (29 març 1919), i que, sense raons sòlides aparents, hagi estat el «primer català representatiu que hagi posat l'estètica —que no sabem què és— per damunt de l'ètica —que sí que ho sabem» (17 març 1919). En un apunt escrit en un full solt, destaca una altra desviació del procediment filosòfic:

Les elucubracions metafísiques, estil Ors en les conferències sobre entropia, a base de descobriments en ciències naturals,

no tenen gaire més valor que les novel·les fantàstiques, estil Verne, a base de ciències matemàtiques.

Però cal dir que per aquestes mateixes dates considerava, tot i que es proposava d'escriure un pamflet de «crítica de la seva filosofia» (19 abril 1919), que no es podia menystenir Eugeni d'Ors, com feia Farran i Mayoral, com a filòsof o com a escriptor, tot afegint que «com a amic no existeix; com a servidor d'un Estat en principi és detestable» (18 abril 1919), i segurament per això «totes les institucions fundades per l'Ors són un fracàs horrible, tràgic» (20 abril 1919). Ja feia uns mesos que havia remarcat que «la rancúnia d'en Farran contra l'Ors se va exacerbant; jo li retrec a cada moment aquesta estúpida posició d'atac constant» (29 desembre 1918). Josep Maria Capdevila (aleshores, amb relació a Ors, «tipus perfecte de l'home devotíssim», 21 febrer 1919) precisaria que Farran i Mayoral retreia a Ors que «pontifiqués sovint sobre matèries que no tenia conegudes».¹⁹

En una altra anotació solta, datable dins els primers mesos de 1920, Estelrich exposava els greuges compartibles generalitzadament, tant referents al caràcter com a la doctrina orsians:

Tot pensant en l'actual desgràcia de Xènius, desgràcia justíssima certament, he recordat aquell Joan Pau que, segons Nietzsche, sabia moltes coses però no posseïa cap ciència; entenia en tota mena d'artificis dins les arts, però cap art no posseïa; res no hi havia gairebé que ell no trobés insípid, però no tenia gens de gust... I, a més, caldria afegir que predicava la ironia, i era l'home que

més aviat s'ofuscava; l'amistat, i perdé tots els amics; les bones formes, i per no res es posava furiós... Tenia també «esperit», però massa poc per la seva avidesa; per manca d'«esperit» precisament indignava a tants lectors. En resum: no era sinó una malva de mil colors i de sentor violent que dia per dia treia material de la variada cantera preciosa d'alguns francesos com Barrès i Maurras, d'alguns clàssics com Pascal i Goethe, d'algunes revistes de metafísica en la secció bibliogràfica. Aspirava a ser el *dandy* perfecte, l'*arbiter elegantiarum* en qüestions de pensament, l'home de societat per excel·lència, i no passà de personatge fatal —d'una fatalitat en roba d'estar per casa. Malgrat portés la bandera de Plató i de William Morris, Plató i William Morris l'haurien tret de llurs República i Utopia (BdC, FJE, «Textos publicats o inèdits»).

Estelrich s'incorporava el curs de 1918-1919 al Seminari de Filosofia. Pogué tenir coneixement d'altres cursos gràcies als apunts que li prestaren Enric Jardí i Dolors Hostalrich, que li reclama els apunts sobre «la concepció estàtica i entròpica de l'univers» en carta del 4 d'agost de 1919. D'entrada, havia temut que potser els seus companys no es preocupaven «gaire íntimament dels problemes filosòfics; que sien filòsofs només per una gaudiosa recreació mental, sense transcendència» (22 novembre 1918). Tanmateix, de seguida s'establiren relacions personals i mútues d'amistat i de complicitat, de vegades enfront de les actituds o les exigències d'Ors, i tots plegats participaren en els debats propis dels mètodes de treball de seminari, sobre la dimensió social de la filosofia (18 gener 1919) o sobre els drets i els deures de l'Estat envers el treball dels intel·lectuals:

Deu l'Estat, té el deure jurídic, de remunerar el treball intel·lectual pur? [...]. Aquí trobem també la impossibilitat de conciliar els drets de l'individu i els de la societat. El poeta, l'artista, el filòsof, per a mantindre's purs no han de recórrer al socors de la societat, de l'Estat. I si, així, sucumbeixen, major sublimació per a ells! Aquí, però, al poeta, el fan funcionari públic. I això és el que defensen l'Ors i en Capdevila! Que l'Estat ha d'apoiar tot esforç de cultura que es faci sota la seva tutela; però no el que es faci independent i solitari [...] (10 abril 1919). □

1. Dels altres dos dietaris, molt menys extensos, un és escrit, entre el 31 d'agost i el 21 d'octubre de 1939, bàsicament a Madrid, on es veu obligat a estar-se per poder tenir a prop els interlocutors adients per al seu futur professional, en el món del cinema o en el de la diplomàcia, a París, i per a gestionar l'indult o la commutació de la condemna a mort del seu germà (v. Josep Massot i Muntaner, *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, pp. 75-87). El quart dietari és titulat «Diari de l'Horta» i es correspon amb set estades, de vuit, deu o dinou dies com a màxim, a l'Horta de Pollença, entre setembre de 1946 i principi de gener de 1948.
2. Joan Estelrich, *Dietaris*, Barcelona, Quaderns Crema, 2012.
3. V. Manuel Jorba, «Un arxiu per a unes memòries: el fons Joan Estelrich de la Biblioteca de Catalunya», a Maties Garcias Salvà (et al.): *Actes de les Jornades d'Estudi sobre Joan Estelrich. Palma-Felanitx: 17, 18 i 24 d'octubre de 2008*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, pp. 155-183.
4. Xavier Pla, *Josep Pla, ficció autobiogràfica i veritat literària*, Barcelona, Quaderns Crema, 1997, p. 397.
5. V. Enric Jardí, *Eugeni d'Ors: Vida i obra*, Barcelona, Aymà, 1967, pp. 149-155.

6. Eugeni d'Ors, *Glosari 1915*. Edició i presentació de Josep Murgades, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1990, pp. 200-201.
7. Jardí, *Eugeni d'Ors*, p. 192.
8. Joan Estelrich, *La falsa paz*, Barcelona, Montaner y Simón, 1949, p. 330.
9. Joan Estelrich, «Eugenio d'Ors», *España* (Tànger) (13 octubre 1954).
10. [Ferran Soldevila?], «Ors i el provincianisme», *Què Fem?* (Barcelona), 32 (14 gener 1946).
11. Joan Estelrich, «Díades lusitanes», *La Revista* (Barcelona), 95 (1 setembre 1919), pp. 254-258.
12. V. Margarida Casacuberta, Lluís Rius, *Els Jocs Florals d'Olot (1890-1921)*, Olot, Editora de Batet, 1988, p. 98.
13. Estelrich, *Dietaris*, p. 372.
14. *Ibidem*, p. 83.
15. Estelrich, «Eugenio d'Ors».
16. Estelrich, *Dietaris*, p. 59.
17. *Ibidem*, p. 129.
18. *Ibidem*, p. 128.
19. Josep Maria Capdevila, *Eugeni d'Ors: Etapa barcelonina (1906-1920)*, Barcelona, Editorial Barcino, 1965, p. 60.

The advertisement features two book covers for 'Mètode' monographs. The left cover is titled 'HERBARI' and 'VIURE AMB LES PLANTES' by Daniel Climent and Ferran Zurriaga, showing a botanical illustration. The right cover is titled 'CIENTÍFICS LLETRAFERITS' edited by Jordi de Manuel and Salvador Macip, showing a stylized human figure composed of numbers and letters.

Subscriu-te a Mètode!
i aprofita aquesta oferta: 2 monografies de regal!

Revista de referència de la
Xarxa Vives
d'universitats

Subscripcions (4 números l'any):
25€ per a Espanya, 40€ per a l'estranger.

www.metode.cat